

JÖNKÖPING UNIVERSITY

*School of Education and
Communication*

Bilder av den andre

- En kvalitativ studie om elevers uppfattningar om kristendom, judendom och islam och dess utövare

KURS: Examensarbete II, 4-6, 15 hp

FÖRFATTARE: Olivia Claesson

EXAMINATOR: David Gudmundsson

TERMIN: VT16

SAMMANFATTNING

Olivia Claesson

Bilder av den andre

- En kvalitativ studie om elevers uppfattningar om kristendom, judendom och islam och deras utövare

Antal sidor: 30

I ett samhälle som präglas av mångfald är det viktigt att utveckla en förståelse för andra människor. Studier har visat att elever på förhand kan ha bildat sig en uppfattning om religioner och dess utövare innan de möter dem i religionsundervisningen. För att ha möjlighet att bemöta elevernas uppfattningar om olika religioner och dess utövare måste vi ha kunskap om hur dessa uppfattningar ser ut hos eleverna. Studiens syfte är därför att undersöka elevers uppfattningar om de tre världsreligionerna kristendom, islam och judendom och dess utövare. Min undersökning utgår från en hermeneutisk ansats och jag har valt fokusgrupper som en samhällsvetenskaplig metod där nio elever fick sitta i grupper om tre och diskutera kring de olika religionerna och dess utövare. Resultatet visade att eleverna hade mycket tankar kring islam och muslimer varav en del var negativa. Uppfattningarna om kristendomen och

It is important to develop an understanding for other people in a society which is characterized by diversity. Studies have shown that students may have formed opinions about religion and religious people before they encounter them in religious education. To be able to confront these perceptions we have to have knowledge about what perceptions the student actually have. This study therefore aims to investigate students' perceptions about Christianity, Islam and Judaism and about the people who practice these religions. My study is based on a hermeneutic approach and I have used focus groups interviews in which nine students sat in groups of three and discussed the three religions. A main finding was that the students had most thoughts about Islam and Muslims and some of them were negative. The perceptions about the other two religions were not as negative. The students related

judendomen var däremot inte lika negativa. Eleverna relaterade judendomen och judar främst till andra världskriget och förintelsen. Baserat på studiens resultat kan det vara av betydelse att behandla islam mer ingående i undervisningen och tala om elevernas uppfattningar för att förhindra att stereotypa bilder av människor skapas hos eleverna. Det kan även vara av betydelse att fundera kring varför eleverna endast förknippar judendomen och judar med andra världskriget och förintelsen.

Judaism and Jews mainly to World War II and the Holocaust. Based on the result of the study it could be of importance to discuss Islam more thorough in religious education to prevent stereotypes to reproduce. It could also be of importance to consider why the students associate Judaism and Jews only to world war II and the holocaust.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Syfte och frågeställningar	2
3. Teori och Metod	2
3.1 Val av metod	3
3.2 Genomförande	5
4. Tidigare forskning	7
5. Bakgrund	11
5.1 Värdegrunden och kursplanen för religionskunskap	12
5.2 Ungdomars relation till religion i Sverige	13
6. Resultat	13
6.1 Elevers uppfattningar om kristendomen och dess utövare	14
6.2 Elevers uppfattningar om islam och dess utövare	15
6.3 Elevers uppfattningar om judendom och dess utövare	18
7. Diskussion	19
7.1 Resultatdiskussion	19
7.2 Metoddiskussion	23
7.3 Förslag på vidare forskning	27
8. Referenser	28

1. Inledning

I dagens mångkulturella samhälle och med tanke på de konflikter som sker i omvärlden skapas ett behov av förståelse för andra människor. Det är angeläget att undersöka i vilken grad religion används som grund för exkludering eller är föremål för fördomar i skolan idag. Det är även viktigt att föra diskussioner med eleverna om religion i religionsundervisningen för att främja en fredlig samexistens mellan människor. En ömsesidig förståelse mellan människor är även ett av syftena för religionskunskapen och bör därför vara ett högt prioriterat område i undervisningen.

Revell (2010) menar att det är högst sannolikt att elever på förhand har bildat sig en uppfattning om religioner innan de möter dem i religionsundervisningen. För att behandla elevers uppfattningar måste vi först och främst ha kunskap om hur elevernas syn på olika religioner och dess utövare faktiskt ser ut. Den här studien syftar därför till att undersöka elevers uppfattningar om religionerna kristendom, islam och judendom. Jag har valt att avgränsa till dessa tre religioner eftersom jag anser det är de som förekommer mest i elevers omvärld idag.

Det finns få svenska studier gjorda på elevers uppfattningar om religion. Detta är därför ett ämne som det finns begränsad kunskap om och som jag därför vill utforska ytterligare. Jag har valt att undersöka vilka uppfattningar nio elever från årskurs 6 har om de tre religionerna. För att få kunskap om elevernas attityder till de olika religionerna har jag valt fokusgrupper som en samhällsvetenskaplig metod. Eleverna fick sitta i grupper om tre och diskutera olika frågor som är relevanta för studien, de fick även diskutera kring olika bilder som hör till de olika religionerna.

Moore (2009) menar att kunskap är ett kraftfullt verktyg som både kan användas för att förhindra uppkomsten av stereotyper och skapa en större tolerans för religiös mångfald. Genom kunskap om religion kan stereotypa bilder av olika religioner och dess utövare utmanas och skapa en bättre förståelse för andra människor vilket är viktigt då vi lever i ett mångkulturellt land.

Inledningsvis presenteras syftet med undersökningen och vilka frågeställningar studien har som ambition att svara på. Därefter följer en redogörelse för val av teori och metod följt av tidigare forskning där studier som behandlar elever uppfattningar om olika

religioner samt hur de kan behandlas i undervisningen presenteras. Därpå följer bakgrunden som redogör för bland annat styrdokumentet och elevernas relation till religion idag. Därefter presenteras resultatet vilket tar upp elevernas olika uppfattningar om de olika religionerna och dess utövare. Slutligen diskuteras resultatet samt studiens genomförande.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att, i årskurs 6, undersöka elevers uppfattningar om religionerna kristendom, islam och judendom och dess utövare. För att uppnå syftet kommer studien utgå från följande frågeställningar:

- Vilka uppfattningar har eleverna om de olika religionerna?
- Vilka skillnader kan urskiljas mellan uppfattningarna om de olika religionerna?’
- Vilka möjliga förklaringar till skillnader i uppfattningarna om de olika religionerna kan finnas?

3. Teori och Metod

Undersökningen omfattar nio elever i årskurs 6. Jag har valt att undersöka elever från en icke-mångkulturell skola eftersom jag anser att det är intressant att få reda på hur elever som inte har stor erfarenhet av olika religioner och kulturer i skolan tänker om olika religioner och deras utövare. Mycket av den forskning som jag har funnit handlar även om elever i mångkulturella skolor och därför var jag nyfiken att undersöka hur det ser ut i en skola med mer homogen etnisk och kulturell sammansättning. Nedan kommer jag att redovisa för hur jag har gått till väga vid både materialinsamlingen och analyseringen av data.

Jag har valt att ta en hermeneutisk ansats som utgångspunkt i min undersökning. Westlund (2009) menar att hermeneutiken med fördel kan tas i anspråk om syftet med studien är att uppmärksamma informanternas egna upplevelser av ett visst fenomen. Hermeneutiken handlar om att tolka, förstå och förmedla vilket gör att den är lämplig att bruka för att förmedla elevers upplevelser av olika fenomen som kan vara aktuella inom skolan. Patel & Davidson (2003) menar att hermeneutiken var under 1600- och 1700-talet en metod för att tolka bibeltexter men som senare utvecklats mot att bli en existentiell filosofi som syftar till att skapa en förståelse för världen och människans grundbetingelser. Inom hermeneutiken menas det att den mänskliga existensen kan tolkas och förstås genom språket. En hermeneutiker menar att det går att förstå människor genom att tolka det som kommer till uttryck i människors språk och handlingar. Inom hermeneutiken är förförståelsen, det vill säga de tankar, känslor, intryck och den kunskap som forskaren har en tillgång och inte ett hinder för att tolka och förstå det som undersöks. Jag anser att hermeneutiken passar väl in på min studie då jag vill skapa en förståelse kring elevers uppfattningar av religionerna kristendom, islam och judendom. Jag går in i undersökningen med min egen förförståelse och istället för att försöka ignorera den använder jag mig istället av den då jag tolkar elevernas uppfattningar.

3.1 Val av metod

Jag har valt en kvalitativ metod för min undersökning. Fejes och Thornberg (2009) hävdar att kvalitativ forskning innebär att forskaren analyserar ordet, det vill säga språkliga utsagor för att förstå verkligheten. Det kan till exempel röra sig om intervjuer, vardagligt prat, observerade händelser eller sociala samspel. Även Bryman (2011) menar att kvalitativ forskning uppfattas som en forskningsstrategi som lägger mer vikt vid ord än vid kvantifiering under både insamlingen och analysen av data. För att ta reda på elevers uppfattningar om religioner och dess utövare anser jag att det är nödvändigt att gå in på djupet och analysera det talade ordet hos eleverna för att få kunskap om hur de tänker kring de olika religionerna. Patton (2002) menar att utmaningen i att analysera kvalitativ data är att skapa mening i en stor mängd data. Det är viktigt att kunna skilja på det som är betydelsefullt och det som inte är av lika stor betydelse för resultatet och att vara kapabel till att urskilja mönster i den data som har samlats in. Patton menar vidare att den mänskliga faktorn som ingår i den kvalitativa forskningen kan ses både som en

styrka och som en svaghet inom forskningen. Styrkan med den mänskliga faktorn i den kvalitativa forskningen är att den kan tillåta erfarenheter och insikter som forskaren har att generera nya förståelser och nya synsätt. Svagheterna kan dock vara att den kvalitativa forskningen är starkt beroende av forskarens eget intellekt, utbildning och färdigheter.

Som undersökningsmetod har jag valt fokusgrupper där eleverna fick sitta i grupper om tre och diskutera olika frågor som är relevanta för studien. Frågorna som ställdes kunde se ut på följande sätt; ”vad är det första ordet ni tänker på när jag säger kristendomen?” och ”hur är kristna människor enligt er?” (se bilaga 1:1). För att frågorna inte skulle bli ledande ställde jag samma frågor till alla de tre olika religionerna. Bell (2006) hävdar att syftet med fokusgrupper är att fokusera på en viss frågeställning. Avsikten är att deltagarna ska få ge uttryck för sina åsikter om det tema som behandlas, i det här fallet religioner och dess utövare. Fokus i intervjuerna låg på de frågor som eleverna fick diskutera men eleverna fick även diskutera kring olika bilder som relaterar till de olika religionerna för att skapa en fördjupning. Sverrisson (2011) menar att bilder har kommit att vara alltmer vanliga att använda i fokusgrupper. De kan användas till att både styra upp diskussionerna och underlätta samtalen. Bilden används i intervjuerna som samtalsämne som eleverna får diskutera kring. Bilderna som jag har valt föreställer människor från olika religioner som ber, en bar mitzvah, kvinnor i slöja och ett bröllop (se bilaga 1:1). Jag valde dessa bilder utifrån forskningsresultat och mitt eget omdöme. Jag valde exempelvis kvinnor i slöja för att studier har visat att elever kan ha en negativ inställning till muslimska kvinnors klädsel och därför ansåg jag att det var nödvändigt att undersöka det. Jag valde även två bilder där människor ber på olika sätt för att undersöka om eleverna upplevde någon skillnad i de olika bilderna. Frågorna, som var fokus i intervjuerna, ställdes dock först för att inte bilderna skulle leda in eleverna på olika svar om de olika religionerna. Dahlin-Ivanoff (2011) skriver att fokusgruppsmetoden har visat sig vara väl användbar för att undersöka hur olika människor talar och tänker kring ett visst ämne. Genom fokusgrupper kan forskaren ta reda på vad informanterna tycker och även varför de har just den uppfattningen. Av de elever som var villiga att medverka i undersökningen har jag valt att sammanställa två grupper med tre stycken pojkar i varje och en grupp med tre flickor. Detta eftersom Dahlin-Ivanoff (2011) skriver att flertalet forskare rekommenderar homogenitet beträffande ålder och kön i grupperna. Jag valde även denna gruppammansättning på grund av att jag tror att flickorna troligtvis vågar

diskutera mer i en grupp med enbart flickor. Jag tror även att homogena grupper beträffande kön kan vara fördelaktigt för diskussionerna i pojkgrupperna då det kan visa sig att pojkarna vågar uttrycka sina åsikter mer.

3.2 Genomförande

Inledningsvis tog jag först kontakt med lärarna på den valda skolan och presenterade min undersökning för att se om de var intresserade av att delta. Lärarna presenterade sedan undersökningen i de två klasserna från årskurs 6 och frågade vilka av eleverna som kunde tänka sig att medverka i undersökningen. De elever som var intresserade fick med ett brev hem som jag skrivit (se bilaga 1:2) där jag informerar om den planerade undersökningen och frågar efter en underskrift där vårdnadshavare samtycker till att eleverna ställer upp på intervju. Av de elever som var intresserade och som fick godkänt hemifrån konstruerades sedan tre grupper.

Jag valde att genomföra en pilotstudie för att undersöka om frågorna var rätt utformade för min undersökning. Patel & Davidson (2003) menar att en pilotstudie kan genomföras för att testa en viss uppläggning, samla information eller för att pröva en teknik. De menar vidare att en pilotstudie utförs på en grupp som motsvarar den egentliga undersökningsgruppen. Jag utförde min pilotstudie på tre elever där jag testade min intervjuguide. Enligt Kvale (1997) är en intervjuguide en guide vilken anger det som ska tas upp i undersökningen och i vilken ordning dessa kommer att förekomma under själva intervjun. Efter pilotstudien insåg jag att jag var tvungen att ändra intervjuguiden till viss del för att få intervjun att bli mer naturlig och erhålla ett bättre flyt under samtalen.

För att få ett bra underlag för min analys av intervjusituationerna spelade jag in diskussionerna vilket jag senare transkriberade. Kvale (1997) menar att det är vanligt att spela in intervjuerna eftersom intervjuaren då kan koncentrera sig på själva ämnet och dynamiken i intervjun. Genom inspelningen registreras orden, pauserna och tonfallet i en permanent form vilket kan vara viktigt eftersom dessa faktorer är viktiga delar vid analysarbetet. Eftersom jag använde mig av fokusgrupper var det fler än bara en informant vid varje intervjutillfälle. För att minnas och känna igen de olika rösterna vid transkriberingen, som skulle ske vid ett senare tillfälle, skrev jag ned vem som yttrade vad i början av de olika intervjuerna för att komma ihåg de olika rösterna från

informanterna. Kort efter intervjuerna genomfördes transkriberingen. Öberg (2011) hävdar att det är fördelaktigt att transkriberingen utförs så snart efter intervjuerna som möjligt eftersom intrycken från intervjun då fortfarande är ”färska”. Eriksson-Zetterquist & Ahrne (2011) menar att under transkriberingen får intervjuaren en möjlighet att lära känna sitt material och tolkningsarbetet kan redan inledas under själva transkriberingen vilket kan understödjas med egna kommentarer i ett ytterligare dokument.

Westlund (2009) hävdar att det inom hermeneutisk forskning inte finns någon generell arbetsgång eller arbetsmodell när det kommer till analys- och tolkningsprocessen. Eftersom forskare går in med olika förförståelse om olika fenomen kan de välja varierande tillvägagångssätt för att förstå och tolka sitt empiriska material. Även om forskarens egen förförståelse kan vara en tillgång i tolkningsprocessen är det viktigt att vara medveten om att den kan påverka tolkningen av materialet. Med den egna förförståelsen medvetandegjord kan forskaren ta sig an det empiriska materialet. Inledningsvis bekantade jag mig med materialet genom att, som nämnts ovan, lyssna till intervjuerna och transkribera dem. Efter det läste jag noga igenom de transkriberade texterna för att få en god överblick över materialet. Därefter valde jag att urskilja de mest betydelsefulla och signifikanta uttalanden i de olika intervjuerna för att skapa en struktur i materialet vilket, som nämnts tidigare, Patton (2002) menar är en av utmaningarna i att analysera kvalitativ data. Jag valde att ordna materialet och strukturera upp varje religion för sig och skrev ut vad de olika informanterna hade att säga om varje religion. Jag ville även se om det fanns likheter och olikheter mellan svaren hos de olika informanterna och deras uppfattningar av de olika religionerna. Efter att resultatet var konstruerat gick jag än djupare in i materialet och tolkade elevernas utlåtanden både genom mina egna erfarenheter och utifrån tidigare forsknings slutsatser.

Det är viktigt att tänka igenom de etiska aspekterna innan påbörjandet av materialinsamlingen. Bryman (2011) skriver om fyra olika etiska principer; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Informationskravet innebär att forskaren ska informera om undersökningens syfte för berörda personer. Personerna i fråga ska även veta att deras deltagande är frivilligt och de kan välja att avsluta sin medverkan om de så önskar. Informationskravet hade jag i åtanke då jag informerade eleverna på den berörda skolan om min undersökning och berättade vad det var jag hade som mål att undersöka. De fick senare själva bestämma

om de var intresserade av att ställa upp på fokusgruppsintervjuer eller inte. Samtyckeskravet innebär, i det här fallet, att godkännande finns från vårdnadshavare eftersom deltagarna i undersökningen är minderåriga. Brevet som de intresserade eleverna fick ta med till sina vårdnadshavare där jag presenterade mig själv och min undersökning var till för att uppfylla samtyckeskravet. Längst ner i brevet fanns det plats för vårdnadshavarens underskrift där de godkände deras barns medverkan i studien. Konfidentialitetskravet innebär att deltagarnas uppgifter ska behandlas med konfidentialitet på ett sådant sätt att ingen annan kommer åt dem. Jag skriver därför inte ut varken namn eller skola i studien för att försäkra mig om att svaren inte ska vara möjliga att spåra. Nyttjandekravet innebär att de uppgifter som samlas in endast ska användas för forskningsändamålet, när studien sedan är avslutad är tanken att radera intervjuerna för att de inte ska hamna i orätta händer.

4. Tidigare forskning

Nedan presenteras olika studier som behandlar elevers uppfattningar om olika religioner och dess utövare samt förslag på hur det kan behandlas i undervisningen. Sjöborg (2013) menar att det finns få studier som tar upp elevers uppfattningar om olika religioner och än färre svenska studier men jag presenterar här den forskning som jag har funnit inom ämnet. Jag vill även påpeka att majoriteten av den forskning som jag har hittat behandlar islam och muslimer.

Von der Lippe (2011), professor i religion, historia och samhällsvetenskap, och Revell (2010), lektor i religions- och samhällskunskap, har båda undersökt elevers förförståelse av olika religioner. Von der Lippes studie *Young people's talk about religion and diversity: a qualitative study of Norwegian students aged 13-15* undersökte hur norska elever i åldrarna 13-15 år pratar om religion och religiös mångfald. Fokus låg på hur elever pratar om religion i ett multikulturellt samhälle, vad de diskuterar och varför de diskuterar som de gör. Revells (2010) studie *Religious education, conflict and diversity: an exploration of young children's perceptions of Islam* syftade till att undersöka hur brittiska elever i årskurs 4 uppfattar islam genom diskussioner av islam i media.

En av de största upptäckterna i von der Lippes (2011) studie var att eleverna relaterade religiös mångfald främst till islam och muslimer. Von der Lippe menar att det idag är mindre legitimt att diskriminera någon på grund av deras hudfärg medan negativa utlåtanden relaterat till religion har blivit allt mer vanligt och detta gäller särskilt för islam. Dock har hudfärg börjat användas som en indikator för att en människa är religiös eller inte och mörk hy associeras många gånger med muslimer. Von der Lippe menar vidare att elevernas språk om religiös mångfald influeras av den kultur som de ingår i. I Norges politik och samhällsdebatt förekommer fördomar om islam där religionen relateras till fundamentalism och terrorism. I Norge är även media en viktig förmedlare av kulturella verktyg och media kan många gånger förstärka fördomar istället för att analysera dem. Von der Lippe menar att den allmänna debatten som pågår i samhället där islam har erhållit ett större fokus under de senare åren visar sig i elevernas språk om islam. Elevernas uttalanden påverkas av den allmänna debatten och de relaterar islam till terrorism och självmordsbombare mer eller mindre medvetet. Von der Lippe hävdar att resultatet av hennes studie visar att religionsundervisningen bör ta upp hur olika religioner presenteras i samhället. Genom den här kunskapen kan eleverna bli mer medvetna om hur de pratar om andra, vad de pratar om och varför de pratar som de gör. Eleverna kan då även bli medvetna om vad det kan ha för konsekvenser för dem som blir utsatta för dessa fördomar. Om stereotyper inte ifrågasätts i klassrummet kan den dominant bilden av ”de andra” obehindrat växa sig starkare.

Revells (2010) studie visar att medan det fanns en minoritet av elever som uttryckte tydliga rasistiska eller fördomsfulla åsikter om islam var det många elever som uppfattade islam och muslimer som något främmande. Två tredjedelar relaterade islam och muslimer till krig men endast elva procent relaterade islam eller muslimer med terrorism. Majoriteten av de negativa kommentarerna relaterades till muslimska kvinnors klädsel. Eleverna uttryckte att muslimska kvinnor som bar hijab¹ eller niqab² antingen var dumma eller tvingades till att bära dessa plagg för att gömma deras ansikten och kroppar. När eleverna blev tillfrågade vad de hade gemensamt med muslimer var ett

¹ Hijab är inom islam en huvudduk som används tillsammans med en löst sittande, heltäckande klädsel (NE.se, u.å.c).

² Niqab är en ogenomskinlig slöja som bärs av vissa muslimska kvinnor för att dölja ansiktet. En del kvinnor har endast en smal springa för ögonen och andra lämnar både ögon och panna synliga (NE.se, u.å.d).

vanligt svar att muslimer inte var ”normala”. När eleverna uppmanades att förklara vad de menade sa de att muslimer gjorde saker och ting annorlunda (från dem) och att muslimer hade deras egna lagar och regler.

Forum för levande historia (2014) har genom en studie vid namn *Tid för tolerans* undersökt hur svenska elever ser på andra människor. Totalt svarade 7391 elever på ett frågeformulär omfattande 54 frågor. En viktig slutsats som gjordes är att elever inom den svenska skolan visar en hög grad av generell tolerans. Dock visar analysen av inställningen till världsreligioner och trosuppfattningar att svenska skolelever är mest positiva till kristendom och minst positiva till islam. Det går att urskilja ett starkt samband mellan intolerans mot muslimer och intolerans mot invandrare. Enligt studien kan detta vara förståeligt till viss mån eftersom många invandrare kommer från muslimska länder. Studien visar även att inställningen till muslimer korrelerar starkt med inställningen till judar. Det går även att urskilja ett samband mellan föräldrarnas utbildningsnivå och elevernas inställning till utsatta grupper i samhället. Det visar att om föräldrarna har en högre utbildning har eleverna en mer positiv inställning till utsatta grupper, vilket särskilt gäller för inställningen till muslimer, judar och invandrare. Studien visade även att elever som är födda i Sverige och har föräldrar som är födda i Sverige har mer negativa attityder mot både muslimer och invandrare. Detta skiljer sig från elever som själva är födda utanför Sveriges gränser eller har föräldrar som är födda i utlandet. Inställningen till judar visar dock ingen skillnad mellan dessa två grupper av elever. Kristna elever visar även upp en mer negativ inställning gentemot muslimer än övriga elever. Det går även genom studiens resultat urskilja en skillnad mellan inställningarna hos flickor och pojkar. Flickorna har en mer positiv inställning till utsatta grupper i samhället jämfört med pojkar. Den största skillnaden finns i inställningen till muslimer.

I en doktorsavhandling gjord av von Brömssen (2003) vid namn *Tolkningar, förhandlingar och tystnader* har elva elever i åldrarna 14-15 år från en multietnisk skola intervjuats med syftet att undersöka elevers diskursiva konstruktioner av sin egen och andras religion. Även i den här studien framkom skillnader mellan elever med en etnisk svensk bakgrund och elever med en annan etnicitet. Eleverna med etnisk svensk bakgrund visade ett svagt intresse för att lära sig om andra religioner och kulturer medan den andra gruppen visade ett större engagemang för att få kunskaper om religion och

kultur. Det visade sig även genom studien att de som anser sig själva ha en religiös tillhörighet har ett rikt språk när det kommer till religion medan de som inte anser sig själva vara religiösa näst intill har ett obefintligt språk när det kommer till religion. Den senare gruppens samtal om religion tenderar då istället att fyllas med uttryck som ”de andra” och ”andras religion”. Samtalet handlar därför mycket om ”vi” och ”dem” och dessa termer kan ofta bytas ut mot ord som ”invandrare”, ”invandrabarn” eller ”utländska”.

Vassenden & Andersson (2011), forskare vid international research institute och docent vid institutionen för sociologi, har gjort en kvalitativ studie vid namn *Whiteness, non-whiteness and 'faith information control': religion among young people in Grønland, Oslo* om religion hos unga människor i ett multikulturellt område i Oslo. Det framkommer i studien att unga ofta uppfattar ljus hudfärg som en indikator på att en människa inte är troende eller till och med signalerar sekularitet medan mörk hudfärg kan uppfattas som ett tecken på religiositet. Det framkom även att unga personer många gånger relaterar mörk hudfärg med islam och muslimer och menar att människor kan få en förutfattad mening om människor på grund av det. Det framkom dock att det inte bara var muslimer som får utstå negativa kommentarer om deras religion. Genom intervjuer berättar unga kristna att det kan vara svårt att vara religiös i det sekulariserade landet Norge och att de ofta måste försvara sin religion för deras icke-troende kamrater. Vassenden & Andersson menar att de blev överraskade av att de unga kristna uttryckte en större oro för att visa sin religiositet för icke-troende än de unga muslimerna i deras studie eftersom det ofta är muslimer som känner att de måste rättfärdiga sin tro.

I REDCo-projektet (Religion in Education. A Contribution to Dialogue or a Factor of Conflict in Transforming Societies of European Countries) gjord av Weisse (2010) fokuseras det på hur religioner och värderingar bidrar till dialog eller spänningar i Europa. Studiens målgrupp är elever i åldrarna 14-16 år i åtta europeiska länder, vilka är: Norge, Estland, Ryssland, Tyskland, Nederländerna, Frankrike, Spanien och England. Det framkommer i studien att den positiva inställningen till religiös pluralitet är större än de negativa i alla av de undersökta länderna. Ungdomarna menar dock att religion är något som kan utgöra ett kriterium för att separera människor. Många elever uttrycker betydelsen i att bli accepterad av andra människor även om religionen skiljer dem åt. Det framkommer även i studien att många elever är fördomsfulla mot andra religioner

samtidigt som de är villiga att samtala med andra människor som de anser vara intressanta. Det finns skillnader mellan elever som inte aktivt utövar någon religion och elever som finns med i ett religiöst sammanhang. För de elever som inte lever med en religion är skolan den främsta källan för att lära om religion och de tankegångar som finns hos olika religiösa utövare. För de elever som aktivt lever i ett religiöst sammanhang ger skolan en möjlighet att komma i kontakt med andra religioner och dess utövare.

Merryfield (2012), professor i samhällsvetenskap, menar i *Four strategies for teaching open-mindedness* att många elever världen över kommer till skolan med missvisande information och stereotypa bilder av andra människor och menar vidare att det kan härledas till olika typer av media och dess representationer av verkligheten. Moore (2009) menar i den vetenskapliga artikeln *Why Religious Education Matters: The Role of Islam in Multicultural Education* att islam är en religion som ofta blir missförstådd och att muslimer ofta kategoriseras som religiösa fanatiker, terrorister och som ett allmänt hot mot den västerländska civilisationen. Moore menar vidare att skolan måste lägga mer fokus på undervisningen om världsreligionerna och främst islam för att skapa en större tolerans och motverka fördomar hos eleverna. En bra undervisning av islam kan leda till att utmana och förstöra skadliga stereotypa bilder av muslimer och skapa en större kulturell förståelse.

5. Bakgrund

I bakgrunden redogörs för valda delar ur styrdokumentet och ungdomars relation till religion i dagens Sverige. Anledningen till att beskriva ungdomars relation till religion i Sverige idag är att jag undersöker en icke-mångkulturell skola där många elever inte har särskilt stark relation till religion idag. Bakgrundens information är till för att skapa en större förståelse kring studiens resultat samt för den kommande diskussionen.

5.1 Värdegrunden och kursplanen för religionskunskap

Det står skrivet i värdegrunden (Skolverket, 2011a) att skolan ska främja förståelse för andra människor. Skolan ska även aktivt arbeta för att motverka diskriminering som är baserad på bland annat religionstillhörighet. Intolerans ska bemötas med kunskap, diskussioner och aktiva insatser. Det står vidare i värdegrunden att i och med det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställs det stora krav på människans förmåga att leva i en kulturell mångfald. Det är därför viktigt att utveckla förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Skolan är en kulturell och social mötesplats som har ett ansvar i att stärka denna förmåga.

I kursplanens syfte för religionskunskap (Skolverket, 2011a) står det att kunskaper om religioner och andra livsåskådningar är viktiga för att skapa ömsesidig förståelse mellan människor. Detta är särskilt viktigt i dagens samhälle som är präglad av mångfald. Det står vidare i syftet att undervisningen ska belysa vilken roll religioner kan spela i samhället både när det gäller konflikter och fredssträvanden för att främja en social sammanhållning. Det står skrivet i kommentarmaterialet till kursplanen i religionskunskap (Skolverket, 2011b) att i kursplanens olika delar betonas vikten av att eleverna tillgodogör sig en grundläggande förståelse för den mångfald som existerar inom religiösa traditioner. I det här fallet syftar mångfald både till de olika riktningarna inom olika religioner, som till exempel shia och sunni eller ortodoxi, katolicism och protestantism, men även till att hur religion förstås och praktiseras i vardagen kan skilja sig väsentligt mellan olika människor. Skälet till att skapa förståelse kring detta är bland annat för att motverka stereotypa bilder.

Kristendom, islam och judendom är tre av de fem världsreligionerna som ska behandlas i undervisningen.³ Enligt kommentarmaterialet för religionskunskap (Skolverket, 2011b) ska alla fem religionerna ses som ett minimum att ha med i undervisningen. Urvalet som sker, det vill säga vad som ska läggas mest vikt vid, ska dock ske utifrån lärarens didaktiska överväganden, förändringar i omvärlden och elevernas livsvärld. Undervisningen bör enligt kommentarmaterialet lägga mer vikt vid islam, kristendom och judendom, dels utifrån de förändringar som sker i omvärlden idag och dels utifrån

³ Med de fem världsreligionerna menas kristendom, Islam, judendom, buddhism och hinduism.

elevernas livsvärld. Dessa religioner har även stor betydelse för elevernas förutsättningar att tolka samtida kulturella uttryck.

5.2 Ungdomars relation till religion i Sverige

Lövheim & Bromander (2012) menar att religion anses vara en viktig del av livet för endast fem procent unga svenskar, det vill säga endast en liten minoritet av alla svenska ungdomar. Detta betyder dock inte att livsfrågor inte längre är viktiga för svenska ungdomar. Livsfrågor har visat sig vara aktuella för ungdomar i allra högsta grad men det är inte nödvändigtvis religionen som används som resurs för att hantera dem. Dock är mångfalden av uttryck för religion större än någonsin i det mångkulturella Sverige. Pettersson (2006) hävdar att Sverige har blivit karaktäriserat som ett av de mest sekulariserade länderna i världen och att det samtidigt, på senare tid, har blivit ett allt mer kulturellt och religiöst mångfaldigt samhälle. Sekularisering kan definieras som samhällliga processer som innebär att religionen förlorar betydelse i både samhället och i medvetandet hos medborgarna (NE.se, u.å.b). Pettersson (2011) menar att Sverige genomgick en stor förändring den 1 januari år 2000 då den nya lagstiftningen ändade relationen mellan staten och kyrkan. Detta gjordes för att skapa en religiös neutral och sekulariserad stat för att religiösa samfund skulle behandlas lika.

6. Resultat

Syftet med föreliggande undersökning är att undersöka elevers uppfattningar om religionerna kristendom, islam och judendom och dess utövare. Nedan sammanställs elevernas uppfattningar om de olika religionerna. För att upprätthålla strukturen i texten presenteras varje religion för sig där det inleds med kristendom, följs av islam och avslutas med judendom.

6.1 Elevers uppfattningar om kristendomen och dess utövare

På frågan om vad eleverna tänkte på när jag sade ”kristendom” svarade flickgruppen att de främst tänker på Jesus, kyrkan och att be varje söndag. De menar även att kristendomen innebär att tro på Gud. Den ena pojkgruppen tänkte i första hand på Gud, Jesus och kyrka. En pojke tänkte avvikande på Kristinehamn och Kristianstad men enbart för att orden liknade kristendomen. Vidare menar informanterna i den ena pojkgruppen att kristendomen innebär det som står i Bibeln. De första orden som kom till den andra pojkgruppen var kors och Gud. De samtalade om att kristendomen innebär den kristna Guden och att tro på att Jesus är Guds son. De tog även upp kunskapens äpple och skapandet av de två första människorna men utvecklade inte samtalet ytterligare. Flera elever relaterar kristendomen till Sverige och sig själva, detta framkommer då de ofta uttrycker saker som ”här i Sverige” och ”vi” när de pratar om kristendomen ”..i olika delar av världen så har man olika tro, vi i Sverige har ju kristendomen”. När de pratar om andra religioner används uttryck som ”i andra länder” och ”dem”. Även om de använder ord som ”vi” och ”dem” när de jämför kristendomen med andra religioner anser de inte sig själva vara särskilt kristna, ”...jag tror ju inte på det men jag står ju som kristen ändå i papper”. De menar att de står som kristna och de firar kristna högtider men att de inte anser sig vara troende.

Eleverna beskriver kristna människor som ”vanligt folk” och menar att de är som alla andra människor. Ena pojkgruppen anser dock att det finns människor som är ”överkristna”. De skrattar och säger att det är människor som springer runt på staden och skriker ”ah Gud”. De andra två grupperna tänker att kristna människor är sådana som går i kyrkan varje söndag och ber. Den ena pojkgruppen förklarar att för dem är kristna människor vanligt folk, ”Alltså för oss är det ju vanligt folk” men menar även att människor från andra religioner kanske anser att kristna människor är annorlunda eller lever på ett annorlunda sätt, ”Men sådana som har annan, typ islam, eller vad det nu var, de kanske tycker att vi är på ett annorlunda sätt, att vi är annorlunda än vad de är och då kanske vi lever konstigt..”. De tror dock i stort att många människor från andra religioner troligtvis tänker att kristna människor är vanliga människor fränsett att de tror på något annat än vad de gör. Den andra pojkgruppen tror inte att människor går runt och tänker hur andra människor från andra religioner är. De menar även att det inte är särskilt stor skillnad på en kristen och en muslim om de kommer från samma land, det enda som

skiljer dem åt är att de tror olika. Även flickgruppen samtalar om att det kan finnas människor från andra religioner som anser att vi är annorlunda och gör fel och tror fel.

När eleverna får se en bild på en bedjande kvinna associerar de bilden till kristendomen. Flickgruppen menar att det borde vara kristendomen dels för att hon får visa sitt hår och dels för att hon är tjej och får gå och be. Även den ena pojkgruppen associerar bilden till kristendomen. De tror att hon ber en kvällsbön i kyrkan. En av pojkarna menar att hon troligtvis är i kyrkan eftersom hon har ett halsband på sig. De tillägger att hon ser ångerfull eller ledsen ut och att hon därför kanske har gjort någonting dumt eller att hennes man är ute i krig och hon ber för hans hemkomst.

6.2 Elevers uppfattningar om islam och dess utövare

Eleverna har mycket tankar kring islam och muslimer. Redan i anslutning till frågeställningen vad religion är, kommer Syrien och Allah upp. En del elever har inte kunskap om att människor som har islam som religion går under namnet muslimer och därför tänker de inte på något särskilt när de hör ordet islam men alla tre grupper nämner IS när de hör ordet muslim.⁴ Alla tre grupper samtalar om att de får kännedom om IS och islam genom TV och internet.

Den ena pojkgruppen sätter inte islam och muslimer i förbindelse med varandra. När de funderar kring islam säger de att de inte tänker på någonting särskilt utan det är bara en annan religion men när muslimer kommer på tal förändras konversationen. På frågan om hur muslimer är enligt dem svarar en pojke ”det beror på, för några är ju såhär, typ IS då”. IS var det första som kom till dem i tankarna när de fick höra ordet muslimer och de påpekade även att det var muslimer som flög in i stora byggnader med flygplan i USA. ”För just nu när man tänker på muslimer då tänker man ju bara på IS och dåliga personer...”. De förklarar att IS tycker att världen inte är tillräckligt sträng och därför vill IS göra en egen värld. De menar att det finns människor som tycker att det IS gör är rätt och själva vill bli muslimer men att det även finns människor som är rädda för dem. Pojkarna menar dock även att det finns bra muslimer och säger ”bara för att man är

⁴ IS (Islamiska staten) är namnet på en väpnad sunniislamistisk rörelse som främst är aktiv i Irak och Syrien. IS är av FN stämplad som en terroristorganisation, IS har bland annat tagit på sig ansvaret för attentatet i Paris 2015 och terrorattentatet i Bryssel 2016 (NE.se, u.å.a).

muslimer behöver det ju inte betyda att man är dålig eller något sådant”. De tror dock att många andra människor uppfattar muslimer som någonting dåligt. Som ett exempel tar de upp nyheterna och programledarna på nyheterna, pojkarna uttrycker här att de inte tror att de tycker särskilt bra om muslimer.

Den andra pojkgruppen tänker direkt på IS när de hör ordet islam men diskuterar kring om IS verkligen hänger ihop med islam eller inte, men kommer sedan fram till att det måste göra det eftersom IS står för islamiska staten. Pojkarna diskuterar även att det är inom islam som kvinnorna måste ha slöja. De anser dock att muslimer är som alla andra människor fränsett att de har andra högtider och att de inte äter griskött. Pojkarna tror dock att det finns andra människor som inte tycker lika väl om muslimer. ”...de flesta som gör terroråd och så, tror jag är muslimer och då kanske andra tror att alla muslimer är dåliga människor..”. Här tar de även in rasistbegreppet och menar att det finns människor som är rasister och därför inte gillar människor från andra länder.

Flickgruppen hade mycket att säga om islam och muslimer. När de får frågan om vad de tänker på när de hör ordet islam säger en av flickorna att det tyvärr är IS hon tänker på. Hon beskriver att det är på grund av allt hon hör om det på TV och att det därför är det första hon kommer att tänka på. En flicka tillägger att det finns helt oskyldiga människor inom islam också, ”Men det finns ju också helt oskyldiga människor såklart, det är ju absolut långt ifrån alla som håller på med sådant”. Flickorna samtalar om att det finns mycket i islam som de anser vara konstigt. De har den uppfattningen att det finns en hel del som kvinnor inom islam inte får göra. De tar upp exempel som att flickor inte får gå i skolan, att kvinnor inte får visa håret och att kvinnor inte får tycka och säga vad de vill. De menar att kvinnor över lag inte har samma rättigheter som män har inom islam. De tillägger dock att det finns många som inte är som de beskriver utan att det finns många människor inom islam som är väldigt snälla.

Flickorna kommer in på äldre människor i Sverige i sin diskussion och menar att det verkar som om många äldre har en negativ inställning till muslimer. De relaterar islam och muslimer till flyktingsituationen och menar att när de äldre var unga så fanns det inte mycket flyktingar och att de kanske ser det som en invasion av Sverige. När de pratar om muslimer kommer de som sagt in på flyktingsituationen och då hårdnar diskussionen. En av flickorna säger då ”...jag tycker att om människor ska ta sig in i Sverige för de vill

liksom ha det bra, då tycker inte jag att de har rätt att bomba oss, våldta oss, mörda oss, utan om de ska komma in här så får de faktiskt sköta sig..”. De andra flickorna tillägger då att det finns de som betar sig bra också men menar även att om människor kommer in som flyktingar och begår ett brott som exempelvis våldtäkt ska de bli utvisade. De kommer in på att Sverige är det land som tagit emot flest flyktingar och jämför det med Ungern, som de menar, inte har tagit in några.

När eleverna får se bilden av två muslimska kvinnor i slöja går det att urskilja olika svar mellan grupperna. Den ena pojkgruppen har inte mycket att säga om bilden utan konstaterade endast att det är två muslimska kvinnor. Den andra pojkgruppen fastställde att det inte handlade om kristendom på bilden utan att det var muslimska kvinnor på bilden eftersom det är muslimer som har tyg på huvudet. En annan pojke fyllde i att det är i Irak som kvinnor har sådana på huvudet. De tillägger även att det är orättvist i islam eftersom flickorna inte får gå och kolla på fotboll. Än en gång nämner de Irak och menar att det är där kvinnor inte får kolla på fotboll. Flickgruppen är den gruppen som reagerar starkast på bilden, de har tagit upp kvinnornas ställning i islam tidigare och nu tas diskussionen upp igen. De menar att kvinnorna bär slöja eftersom de inte får visa håret av någon, enligt dem, konstig anledning. De kommer även in på att det finns andra klädslar som kvinnor bär där de endast får visa ögonen och en ytterligare klädsel där det till och med är nät för ögonen. Samtalet fortsätter och flickorna konstaterar att om en kvinna skulle säga att hon inte vill klä sig på det sättet kan hon bli oerhört utsatt och till och med dödad. Flickorna visar att de tycker synd om muslimska kvinnor och menar att de borde vara jobbigt att alltid ha mycket kläder på sig när de ofta lever i varma länder. En flicka säger att hon inte tror att det finns någon muslimsk kvinna som är glad över att inte kunna visa håret.

En ytterligare bild föreställer människor som ligger på knä och ber. Den ena pojkgruppen förknippar bilden med islam eftersom de inte känner igen att människor ber på det sättet i Sverige ”Islam för sådär känns inte som man gör i Sverige och det första som kom upp i mitt huvud var islam, så islam”. På den här bilden kommer även pojkarna in på tiggare ”Det var en kille såhär från Göteborg, han var, jag tror han var utlänning bara för han pratade inte svenska och han hade såhär typ en kartongbit där det stod på engelska och då bad han såhär som de gör där. Uteliggare tror jag han var”. Den andra pojkgruppen associerar bilden med Allah och menar att det borde vara honom de ber till. En av

pojarna säger att det är någon som står uppe i en stol med en mikrofon och skriker ut något och att alla då börjar be. Flickgruppen förstår direkt att det är människor som ber. En i flickgruppen menar att det är där de har ett märke i taket och alla ligger och ber åt samma håll och sedan tillägger hon att hon förknippar bilden med synagogor. En annan flicka uppmärksammar att det bara är män på bilden och menar att det troligtvis är en kyrka eller något liknande där kvinnor inte var välkomna. ”Jag förknippar också med att de ber men eftersom det bara är män så antar jag väl att det är någon grej där kvinnorna inte får be eller någonting. En kyrka där tjejerna inte får be, eller inte får vara med”.

6.3 Elevers uppfattningar om judendom och dess utövare

När eleverna tänker på judendomen och judar över lag går deras tankar direkt till andra världskriget och de flesta eleverna känner medlidande för judarna än idag. På frågan om vad de tänkte på när jag sa judendom svarade alla tre grupper andra världskriget. Flickgruppen går långt tillbaka i historien och pratar om att avskyn mot judarna började redan under första världskriget och att judar helt plötsligt ansågs vara något fel. ”Men alltså helt plötsligt så skulle, så var judar fel, alla skulle ha såhär blondt hår och blåa ögon, men judar var ju från ett helt annat, annat område så de hade ju inte det, då skulle de utrotas bara för att de såg fel ut”. De menar att Tyskland utrotade judarna totalt under andra världskriget. Den ena pojkgruppen samtalande också om förintelsen, ”..då dog sex miljoner judar bara för att Hitler tyckte att de inte var lika mycket värda som andra..” En pojke i den ena pojkgruppen tar upp Jesus när judendomen kommer på tal och menar att Jesus var en jude. Samtalet i den andra pojkgruppen handlar om att judarna kanske fortfarande är rädda personer eftersom de var väldigt utsatta under andra världskriget ”..judarna kanske fortfarande är rädda för att folk inte ska tycka om dem och döda dem”. En elev tänker på Israel i samtalet om judendomen, han nämner dock inte Israel-Palestina-konflikten men han beskriver att han tror att judarna fick ett eget land och att det kanske är IS som inte gillar att de fick det. De andra två pojkarna förstår inte kopplingen mellan judendomen och Israel och säger att IS inte har något med judarna att göra.

När eleverna får frågan om hur judar är enligt dem förklarar de att de tycker att judar är som vanligt folk och att det inte är någon större skillnad mellan kristna människor och judar förutom att de har en annan tro. Flickgruppen samtalar om att de tror att de flesta

människor idag tänker att judarna är helt vanliga människor, precis som de gör. De förklarar att de inte tror att judarna är offer för rasistiska fördomar idag och tror inte att de är särskilt utsatta i dagens samhälle. Pojkgrupperna liksom flickgruppen förklarar att enligt dem är judarna helt vanliga människor och att de tror att andra människor har samma uppfattning som de har.

När det kommer till judendomen som religion är kunskaperna relativt begränsade ”jag är verkligen inte insatt i judendomen, verkligen inte alls”. Flera av eleverna erkänner att de inte har särskilt goda kunskaper om judendomen. En flicka nämner synagogor men hon blandar ihop judendomen med islam när hon förklarar att de inom judendomen ropar ut sin bön från olika hus klockan fem på morgonen. När eleverna får se bilden av en bar mitzvah där en kille står och läser ur en torahrulle är det ingen elev som kopplar bilden till judendomen. Många förknippar istället bilden med kristendomen och någon förknippar bilden med islam. Någon tror att pojken möjligtvis läser till präst, en annan tror att han skriver ett testamente och en tredje tror att pojken läser någonting ur Bibeln. Det är inte någon elev som känner igen kippan som pojken har på huvudet och associerar den med judendomen.

7. Diskussion

Nedan diskuterar jag studiens resultat och dess utförande. Inledningsvis diskuteras studiens resultat där jag tar upp valda delar ur resultatet och relaterar detta till tidigare forskning samt även resonerar kring resultatet på egen hand. Därefter resonerar jag kring hur studien har utförts och diskuterar bland annat kring studiens kvalitet, det vill säga dess starka respektive svaga sidor.

7.1 Resultatdiskussion

Resultatet visade att elever hade mest tankar om muslimer och islam. Detta ligger i linje med Von der Lippes (2011) studie där det visade sig att eleverna relaterade religiös mångfald främst till islam och muslimer. Von der Lippe hävdar att elevernas språk om

religiös mångfald influeras av den kultur som de ingår i. Genom studien framkommer det att den allmänna debatten som pågår i samhället där islam har erhållit ett större fokus under senare år visar sig i elevernas språk om islam. Detta kan även jag känna igen i min egen studie då alla grupperna tar upp IS i samtalen om muslimer och islam och relaterar det till media. Att eleverna blir påverkade av den kultur som råder i samhället är enligt mig utom tvivel, jag tror att alla människor påverkas till stor del av de uppfattningar som råder i samhället.

Enligt Forum för levande historias studie (2014) visade de tillfrågade eleverna i den svenska skolan en hög grad av generell tolerans till andra människor vilket även kan urskiljas i min studie. Eleverna visade detta genom att påpeka att det i alla tre religioner finns många snälla och "helt vanliga" människor. Även om de uttryckte att de flesta människorna från de tre olika religionerna var "helt vanliga" människor gick det ändå att urskilja skillnader i inställningarna till de tre olika religionerna. Forum för levande historias (2014) analys visade på att svenska skolelever var mest positiva till kristendomen och minst positiva till islam. Utifrån mitt resultat kan även jag dra slutsatsen att eleverna är minst positiva till islam. Samtalen om islam och muslimer var emellanåt negativa och muslimer associerades till IS av alla tre grupper. Revells (2010) studie visade att endast elva procent av eleverna relaterade islam eller muslimer till terrorism, vilket är en relativt liten del av eleverna i undersökningen. I min studie relaterade alla grupper islam med terrorism eftersom de kopplade ihop islam och muslimer med IS. En anledning till varför det kan vara skillnader mellan min studie och Revells kan vara att det har inträffat mycket i världen sedan 2010. Både kriget i Syrien och diskussionerna kring IS är något som har accentuerats under den senare tiden och förekommer mycket både i media och i diskussioner i samhället idag. Eleverna får ta del av mer information kring händelser som rör IS vilket kan vara en anledning till att fler elever förknippar muslimer med terrorism idag. I samtalen om muslimer kom även terrordåd och flyktingsituationen i Sverige på tal.

Diskussionerna om islam och muslimer skilde sig från samtalen om kristendom, kristna, judendom och judar. Eleverna hade ingen negativ inställning till kristendomen eller judendomen fränsett att några av eleverna tyckte att en del människor var "överkristna". Detta skiljer sig dock från studien som är gjord av Forum för levande historia (2014) vilken bland annat visar att inställningen till muslimer samvarierar starkt med

inställningen till judar. Diskussionerna kring judendomen och judar handlade till övervägande del om andra världskriget och förintelsen och eleverna visade ingen negativ inställning till religionen eller dess utövare utan de uttryckte istället medlidande. Sympatin för judarna var stor och de var oroliga att judarna än idag är rädda för att människor inte ska tycka om dem och till och med vilja döda dem. Det är intressant att andra världskriget och förintelsen var det näst intill enda eleverna samtalade om i diskussionen kring judendomen och judar. En fråga som väcks är hur judendomen och judar tas upp i undervisningen, om det främst diskuteras om andra världskriget med eleverna eller vad kan det vara som ligger till grund för att detta är det enda eleverna tänker på när de hör talas om judendomen.

Enligt Forum för levande historia (2014) gick det även att urskilja en skillnad mellan pojkar och flickor där flickorna uppvisade en mer positiv inställning till utsatta grupper i jämförelse med pojkar. Den största skillnaden gick att urskilja i inställningen mot muslimer. Denna slutsats stämmer dock inte in på min studies resultat. Genom min granskning är flickornas inställning till muslimer inte mer positiv än pojkarnas, utan närmare tvärtom. Flickorna inställning till islam och muslimer var emellanåt negativ. De kopplade ihop muslimer med IS och terrorism men även med förtryck. Flickorna ansåg att kvinnorna inom islam inte hade samma rättigheter som männen inom islam och diskussionen var lång angående kvinnornas ställning i islam. Enligt Revells (2010) studie relaterades majoriteten av de negativa kommentarerna till muslimska kvinnor. I min studie handlade majoriteten av de negativa kommentarerna istället om IS men muslimska kvinnor var även ett starkt brinnande ämne hos flickgruppen. Den ena pojkgruppen diskuterade en del om kvinnans ställning inom islam och tog upp att de inte hade samma rättigheter som männen och att det var ”orättvist”. Den andra pojkgruppen tog inte upp kvinnornas ställning inom islam någon gång under deras samtal. Att det var en stor skillnad mellan de olika grupperna kan grunda sig i att flickorna har möjlighet att relatera mer till de muslimska kvinnorna än vad pojkgrupperna har.

Enligt Merryfield (2012) kan många elever världen över komma till skolan med missvisad information och stereotypa bilder av andra människor. Merryfield hävdar att detta kan härledas till olika typer av media och dess representationer av verkligheten. Genom min studie kom jag fram till att alla tre grupper nämnde att de fick information om islam och IS genom bland annat massmedia där de nämnde nyheterna som den

främsta informationskällan. En pojke i den ena pojkgruppen nämnde även att de på nyheterna, det vill säga programledarna, troligtvis tycker att muslimer är någonting ”dåligt”. Att eleverna har bilden av att våra nyhetsankare anser att muslimer är någonting negativt anser jag vara problematiskt. Jag anser att medias framställningar av olika religioner kan vara ett viktigt ämne att ta upp i undervisningen. Nyheterna handlar till viss del om terroråd och IS idag vilket eleverna härleder till muslimer. Eleverna kan på så sätt få med sig en negativ bild av muslimer till skolan vilket går att urskilja till viss del i min studie.

I von Brömssens (2003) studie visade det sig att elever med en religiös tillhörighet hade ett rikt språk när det kom till religion men att de elever som inte hade en religiös tillhörighet hade ett näst intill obefintligt språk gällande religion. Genom min undersökning framkom det att eleverna inte har speciellt mycket tankar kring kristendomen och kristna människor som de anser vara ”sin” religion. Elever i de tre olika grupperna distanserar sig från religion och religiösa människor och påpekar att de själva inte är troende. Informanterna förefaller vara relativt obekväma när de pratar om kristendomen och det märktes att de inte hade ett särskilt stort ordförråd gällande religion. Detta kan vara ett resultat av ett sekulariserat Sverige där religionen inte längre är stor del av många människors liv och därför har de heller inget språk för det. Von Brömssen nämner även att eleverna som inte hade någon religiös tillhörighet ofta uttryckte sig i termer som ”de andra” och ”andras religion” och ”vi” och ”dem”. Detta känner jag igen i min undersökning där eleverna ofta uttryckte sig i stil med ”i andra länder” och ”vi” och ”dem”, vilket visar att när eleverna i min studie pratar om andra religiösa människor härleder de dem ofta till andra länder och andra människor. Det framkommer i Vassenden & Anderssons (2011) studie att det kan vara svårt att vara religiös i ett sekulariserat land. De lyfter fram att det inte bara är muslimer som kan ha svårt att bli accepterade på grund av sin tro utan att det även kan vara svårt för kristna människor. Jag tror att det finns en del människor som inte förstår religion idag just för att vi lever i ett så pass sekulariserat land. Jag anser att det är viktigt att religionsundervisningen tar upp att religionens betydelse varierar för olika människor. För de elever som inte växer upp med någon religion kan det vara svårt att förstå andra människor där religionen har en stor betydelse i livet. Jag anser att det är viktigt att diskutera detta i klassrummet för att eleverna ska ha möjlighet att utveckla en förståelse för andra människor.

Enligt kommentarmaterialet för religionskunskap (Skolverket, 2011b) ska lärarens fördelning av fokus utgå bland annat från elevernas livsvärld och förändringar i omvärlden. Min studie visar att islam är ett högst aktuellt ämne vilket därför behöver diskuteras relativt ingående i undervisningen. Moore (2009) menar att det är viktigt att skolan lägger ett stort fokus på islam i undervisningen för att motverka fördomar och skapa en större tolerans bland eleverna. Även Von der Lippe (2011) tar upp vikten av att behandla stereotypa bilder av islam i religionsundervisningen. Von der Lippe menar att eleverna måste bli medvetna om hur de pratar om andra, vad de pratar om och varför de pratar som de gör vilket jag anser vara en mycket viktig del i religionsundervisningen för att skapa förståelse för andra människor. Von der Lippe menar även att om stereotyper inte behandlas i klassrummet kan de växa sig starkare hos eleverna vilket jag tror stämmer väldigt bra. Jag anser att det är viktigt att prata om stereotypa bilder av religiösa människor idag då samhället ser ut som det gör. Jag tror att media påverkar människor väldigt mycket idag och det är möjligt att media ger en felaktig bild av islam och muslimer och därför måste detta tas upp i undervisningen för att minska fördomar. Jag ser även en anledning till att prata mer om judendom och judar idag för att normalisera judar för eleverna där de inte endast ser judar som offer från förintelsen. Jag menar dock att det är viktigt att ta upp förintelsen i undervisningen men jag anser att eleverna även behöver utveckla en normaliserad bild av judarna.

7.2 Metoddiskussion

”Det har ofta hävdats att den kvalitativa forskningsintervjun saknar objektivitet, särskilt beroende på det mänskliga samspel som är en väsentlig del av intervjusituationen” (Kvale, 1997, s. 64). Det går inte att komma ifrån att den mänskliga faktorn påverkar resultatet på ett eller annat sätt och det går även att diskutera huruvida eleverna säger vad de tycker när de är medvetna om att jag sitter bredvid och lyssnar. Jag tror dock att eleverna kände sig relativt bekväma under diskussionerna och vågade prata om sina uppfattningar om de olika religionerna och dess utövare.

Jag använde fokusgrupper som undersökningsmetod och Bell (2006) menar att avsikten med fokusgrupper är att deltagarna ska få ge uttryck för sina åsikter om det tema som behandlas. Anledningen till att jag valde fokusgrupper var att jag ansåg att eleverna

skulle ha lättare för att uttrycka sina tankar när de fick sitta i grupp och diskutera. Jag anser att fokusgrupperna var ett bra val av metod då det märktes att eleverna blev bekväma när de fick prata med varandra. Jag anser dock att även semistrukturerade intervjuer skulle kunna fungerat bra som metod för att uppnå mitt syfte men jag tror dock att det var lättare för eleverna att uttrycka sina uppfattningar med varandra istället för att enbart samtala med mig.

Efter genomförd pilotstudie insåg jag att jag var tvungen att justera några frågor men framförallt lärde jag mig hur det är bäst att jag som intervjuare uppträder under diskussionerna. Det var svårt i början att hamna i bakgrunden och låta eleverna föra diskussionerna. Dahlin-Ivanoff (2011) menar att grupplederen i fokusgrupper bör under samtalen få deltagarna att diskutera med varandra och inte med grupplederen. Detta kom att vara ett problem i pilotstudien och det resulterade i att informanterna vände sig till mig och svarade på frågor istället för att få igång en diskussion med varandra. Jag insåg efter pilotstudien att informanterna inte var tillräckligt bekväma med varken mig eller varandra för att få igång en diskussion med varandra om känsliga ämnen. Till nästa tillfälle startade jag därför med att prata med informanterna om exempelvis vad som hände i skolan nu och hur det var med de nationella proven för att de skulle känna sig bekväma att prata både med varandra och med mig. Eleverna blev avslappnade och hade sedan inga problem att diskutera med varandra om olika frågor om de tre religionerna. Genom pilotstudien lärde jag mig även att hålla mig i bakgrunden och låta informanterna vara de som förde diskussionerna till övervägande del.

Jag fick idén att ta med bilder i fokusgrupperna genom Mari Fahléns studie (2010) *Jesusbilden i samtiden* i vilken hon hade samtalat med eleverna om olika bilder föreställande Jesus. Jag ansåg att det kunde vara ett bra sätt för eleverna att få igång en diskussion kring olika religiösa ämnen. De bilder jag använde mig av föreställde människor från olika religioner som ber, en bar mitzvah, kvinnor i slöja och ett bröllop. Jag kan dock ställa mig kritisk till de bilder som eleverna fick diskutera kring. Det kan tyckas att de bilder som gick att härleda till islam var något provocerande eftersom en av dem var två kvinnor i slöja. Jag ansåg dock att det var nödvändigt att ha med denna bild då tidigare forskning visade att majoriteten av negativa kommentarer från elever gick att härleda till muslimska kvinnors klädsel och jag ansåg därför att det var viktigt att

undersöka elevernas tankar kring denna bild. Jag är dock kritisk till att jag valde ett kristet bröllop som en bild eleverna fick diskutera kring. Bilden förknippas med lycka och kan därför härleda eleverna till att endast prata om positiva händelser inom kristendomen.

Kvale (1997) menar att det är vanligt att skriva ut den inspelade intervjun till en skriftlig text. Transkriberingen av en intervju kan dock föra med sig en del problematik eftersom den när utskriften väl är gjord ofta betraktas som det enda pålitliga empiriska datamaterialet i en undersökning. Detta kan enligt Kvale bli ett problem eftersom transkriberingen inte är intervjuforskningens grundläggande data utan en konstruktion av den. När jag väl hade gjort transkriberingen var det, som Kvale menar, den jag utgick från till största del när jag analyserade den empiriska datan. Jag anser dock att min transkribering var väl gjord där det mesta stod utskrivet. Eftersom jag var med vid intervjutillfällena och det inte gick lång tid mellan själva intervjutillfället och analysen kunde jag även minnas hur eleverna sa det de sa vilket betyder mycket i en kvalitativ analys. Dahlin-Ivanoff (2011) hävdar att analysen inleds redan under fokusgruppsdiskussionerna vilket jag håller med om. Analysen påbörjades redan under fokusgruppsdiskussionerna och fortsatte både under och efter transkriberingen.

“I all forskning ställs det krav på att den är genomförd och framställd på ett sätt som ger uttryck för god kompetens och hög kvalitet” (Thornberg & Fejes, 2009, s. 216). Ett begrepp som ofta används för att beskriva kvalitet är validitet. Thornberg & Fejes (2009) menar att validitet innebär att se till huruvida studien och de metoder som används i studien verkligen undersöker det som avses undersökas. De menar vidare att frågan om huruvida forskningsfrågan är lämpad för kvalitativ forskning går tydligt att kopplas till validitet. Jag anser att mitt syfte och frågeställningar är väl lämpade för kvalitativ forskning eftersom jag anser att uppfattningar med fördelaktighet undersöks utifrån verbala utsagor från eleverna. Thornberg & Fejes hävdar även att frågan om de valda datainsamlings- och analysmetoder som använts går att härleda till validitet. Jag anser att fokusgrupper var ett bra val för den här undersökningen eftersom det var ett bra sätt att få igång givande diskussioner. Jag anser dock att semistrukturerade intervjuer kunde vara bra för att gå in mer på djupet i varje elevs tankar. Det går även att diskutera huruvida eleverna hade sagt mer om vad de själva tyckte om de satt ensamma med mig och om de blev påverkade av sina kamrater i fokusgrupperna. För att erhålla en god validitet krävs

även en god planering där frågorna som ska ställas under intervjusituationen är väl genomtänkta för att mäta det vi avser att mäta. Jag anser att frågorna som jag ställde till eleverna var relevanta och inte speciellt ledande vilket är väldigt viktigt inom denna typen av undersökning. Jag började med generella frågor för att eleverna skulle börja fundera kring religion i allmänhet och kom senare in på mer specifika frågor. Ännu en validitetsfråga som Thornberg och Fejes (2009) tar upp är huruvida resultatet besvarar forskningsfrågan samt om resultatet besvarar andra frågor och därmed ”glider” bort från forskningsfrågan. Jag anser att mitt resultat uppnår syftet då det besvarar elevers uppfattningar om religionerna kristendom, islam och judendom och dess utövare. Det går dock alltid att ifrågasätta hur resultatet har analyserats och presenterats på grund av den mänskliga faktorn som alltid kan vara ett problem inom den kvalitativa forskningen. Detta kan härledas till begreppet trovärdighet och tillförlitlighet, som Patel & Davidson (2003) även relaterar till begreppet reliabilitet, som är begrepp som handlar om hur noggrann och systematiskt forskaren har varit under processen och hur trovärdiga och tillförlitliga resultatet är beroende på hur tillvägagångssättet har sett ut under datainsamlingen och analysen (Thornberg & Fejes, 2009).

Om resultaten är generaliserbara är en fråga som ständigt ställs till intervjuundersökningar. Thornberg & Fejes (2009) menar att generalisering innebär i vilken grad studiens resultat kan appliceras på andra händelser, situationer eller som inte ingått i studien. De menar vidare att forskare inom kvantitativ forskning ofta argumenterar att deras användbarhet hos sina forskningsresultat ligger i generaliserbarheten. Det går att ifrågasätta generaliserbarheten i mitt resultat eftersom jag endast valt ut elever från en skola. Jag anser dock att det är intressant att gå in på djupet på en skola för att se om det finns skillnader inom skolan. För generaliserbarhetens skull hade det kunnat vara fördelaktigt att studera flera olika icke-multietniska skolor för att se om det fanns någon skillnad mellan de olika skolorna. Jag ansåg dock att tiden var knapp och att jag hellre undersökte fler elever på en skola än färre elever på olika skolor för att få kunskap om det finns skillnader inom en skola. En del i mitt urval som jag dock kan ställa mig kritisk till är att jag endast hade med en grupp flickor, detta kom jag dock på i efterhand.

7.3 Förslag på vidare forskning

För vidare forskning anser jag att det skulle vara intressant att göra en liknande studie nationellt för att undersöka om det finns skillnader i uppfattningarna inom landet. En annan intressant aspekt att undersöka skulle vara att se om uppfattningarna om de olika religionerna och dess utövare skiljer sig från olika skolor med olika uppsättning av elever. Genom att jämföra skolor med stor religiös mångfald med skolor med liten religiös mångfald kan vi urskilja hur stor betydelse erfarenhet av andra religioner påverkar uppfattningarna om dem.

8. Referenser

- Bell, J. (2006). *Introduktion till forskningsmetodik*. (2.uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder* (2. uppl.). Malmö: Liber AB.
- Dahlin-Ivanoff, S. (2011). Fokusgruppsdiskussioner. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 71-82). Stockholm: Liber AB.
- Eriksson-Zetterquist, U., & Ahrne, G. (2011). Intervjuer. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 36-56). Stockholm: Liber AB.
- Fahlén, M. (2010). *Jesusbilden i samtiden: Ungdomars receptioner av nio samtida Kristusbilder*. (Doktorsavhandling, Göteborgs universitet, Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion).
- Fejes, A., & Thornberg, R. (2009). Kvalitativ forskning kvalitativ analys. I A. Fejes & R. Thornberg (Red.), *Handbok i kvalitativ analys* (s. 13-37). Stockholm: Liber AB.
- Fejes, A., & Thornberg, R. (2009). Kvalitet och generaliserbarhet i kvalitativa studier. I A. Fejes & R. Thornberg (Red.), *Handbok i kvalitativ analys* (s. 216-235). Stockholm: Liber AB.
- Forum för levande historia (2014). *Tid för tolerans: En studie om vad skolelever i Sverige tycker om varandra och samhället i stort*. (Rapportserie 1:2014). Hämtad 2016-05-02. http://www.levandehistoria.se/sites/default/files/material_file/rapport_-_tid_for_tolerans.pdf
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lövheim, M., & Bromander, J. (2012). *Religion som resurs: existentiella frågor och värderingar i unga svenskars liv*. Skellefteå: Artos.
- Merryfield, M. M. (2012). Four Strategies for Teaching Open-Mindness. *Social Studies and the Young Learner*, 25(2), 18-22.

- Moore, J. R. (2009). Why Religious Education Matters: The Role of Islam in Multicultural Education. *Multicultural Perspective*, 11, 139-145. doi: 10.1080/15210960903116563
- Nationalencyklopedin. (u.å.c). "Sekularisering". Hämtad 25 april, 2016, från <http://www.ne.se.bibl.proxy.hj.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/sekularisering>
- Nationalencyklopedin. (u.å.c). "Hijab". *Nationalencyklopedin*. Hämtad 26 april, 2016, från <http://www.ne.se.bibl.proxy.hj.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/hijab>.
- Nationalencyklopedin. (u.å.d). "Niqab". *Nationalencyklopedin*. Hämtad 26 april, 2016, från <http://www.ne.se.bibl.proxy.hj.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/niqab>.
- Nationalencyklopedin. (u.å.d). "Islamiska staten". *Nationalencyklopedin*. Hämtad 23 maj, 2016, från <http://www.ne.se.bibl.proxy.hj.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/islamiska-staten>.
- Patel, R., & Davidson, B. (2003). *Forskningsmetodikens grunder: Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Pettersson, T. (2006). Religion in contemporary society: Eroded by human well-being, supported by cultural diversity. *Comparative Sociology* 5, no. 2-3: 231-57.
- Pettersson, P. (2011). State and religion in Sweden: Ambiguity between disestablishment and religious control. *Nordic Journal of Religion and Society*, 24(2), 119-135.
- Revell, L. (2010). Religious education, conflict and diversity: an exploration of young children's perceptions of Islam. *Educational Studies*, 36, 207-215. doi: 10.1080/03055690903162390
- Sjöborg, A. (2013). Religious education and intercultural understanding: examining the role of religiosity for upper secondary students' attitudes towards RE. *British Journal of Religious Education*, 35, 36-54. doi: 10.1080/01416200.2012.717015

Skolverket. (2011a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011, Lgr 11*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket. (2011b). *Kommentarmaterial till kursplanen i religionskunskap*. Stockholm: Skolverket.

Sverrisson, Á. (2011). Visuell metodik. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 165-179). Stockholm: Liber AB.

Vassenden, A., & Andersson, M. (2011). Whiteness, non-whiteness and 'faith information control': religion among young people in Grønland, Oslo. *Ethnic and Racial Studies*, 34, 574-593. doi: 10.1080/01419870.2010.511239

Von Brömssen, K. (2003). *Tolkningar, förhandlingar och tystnader: Elevers tal om religion i det mångkulturella och postkoloniala rummet*. Göteborg/Mölndal: Göteborgs universitet.

Von der Lippe, M. (2011). Young people's talk about religion and diversity: a qualitative study of Norwegian students aged 13-15. *British Journal of Religious Education*, 33, 127-142. doi: 10.1080/01416200.2011.543590

Weisse, W. (2010). REDCo: A European Research Project on Religion in Education. *Religion & Education*, 37, 187-202. doi: 10.1080/15507394.2010.513937

Westlund, I. (2009). Hermeneutik. I A. Fejes & R. Thornberg (Red.), *Handbok i kvalitativ analys* (s. 62-80). Stockholm: Liber AB.

Öberg, P. (2011). Livshistorieintervjuer. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 58-69). Stockholm: Liber AB.

Intervjuer

- Vad är egentligen religion?
- Varför tror ni att det finns religion?
- Tycker ni att det är viktigt att ha religionsundervisning i skolan? Varför? Varför inte?
- Vad är det första ordet ni tänker på om jag säger kristendomen?
- Hur är kristna människor enligt er?
- Vad tror ni att andra människor tänker om kristna människor?
- Vad är det första ordet ni tänker på om jag säger islam?
- Hur är muslimer enligt er?
- Vad tror ni att andra människor tänker om muslimer?
- Vad är det första ordet ni tänker på om jag säger judendom?
- Hur är judar enligt er?
- Vad tror ni att andra människor tänker om judar?
- Hör ni någonting om dessa religioner utanför klassrummet?

<http://gfx.dagbladet.no/labrador/212/212765/21276588/jpg/active/978x.jpg>

<http://www.oztorah.com/wp-content/uploads/2008/02/bar-mitzvah2.jpg>

http://www.svtstatic.se/cms-image/cachable_image/1422438426/svts/article2634745.svt/ALTERNATES/large/ug3-36klar2-jpg

<http://churchofacts.ie/images/2011/03/Praying-Woman-1.jpg>

<http://www.patrikadolfsson.com/images/portfolio/wedding18.jpg>

Hej!

Mitt namn är Olivia Claesson och jag läser min sista termin på lärarprogrammet, med inriktning årskurs 4-6, i Jönköping. Nu i vår ska jag skriva ett examensarbete och mitt syfte är att undersöka vad elever i årskurs 6 har för uppfattningar om religionerna kristendom, islam och judendom. Min önskan är därför att få intervjua några elever angående deras upplevelser av dessa religioner. Tanken är att intervjua elever från både 6a och 6b. Det handlar om fokusgrupper där eleverna blir intervjuade i grupper om tre och intervjuerna kommer att ske på skolan. Intervjuerna kommer att spelas in på band som endast jag kommer att lyssna på när jag transkriberar och analyserar dem. Alla namn kommer att avkodas, d.v.s. inga riktiga namn kommer användas och materialet kommer endast användas till mitt examensarbete. Därefter kommer intervjuerna att raderas. Eleven får självklart själv avgöra om han/hon vill delta, och får även avbryta intervjun när som helst om han/hon ångrar sig eller av annan anledning inte längre vill vara med. När min studie är färdig kommer även de elever som önskar att få ett eget exemplar av arbetet.

Om du som elev vill bli intervjuad och du som vårdnadshavare godkänner elevens medverkan i denna studie, vore jag väldigt tacksam för en underskrift här nedan. Lappen kan sedan lämnas in till läraren.

Vid frågor eller för mer info är ni välkomna att kontakta mig!

Tack för hjälpen!

Mvh. Olivia Claesson

Mail: Claesson.olivia@hotmail.com

Jag (elevens namn) _____ kan tänka mig att bli intervjuad.

Vårdnadshavares underskrift: _____